

KATARZYNA ŻUKROWSKA

SANKCJE PAŃSTW ZACHODNICH WOBEC ROSJI

WESTERN COUNTRIES' SANCTIONS AGAINST RUSSIA

Abstract. The article presents the sanctions that Western countries have applied against Russia after its attack on Ukraine. There are 14 rounds of adopted sanctions and restrictions, the purpose of which is to end the conflict. It talks about the escalation of the restrictions, indicates the areas in which they are applied, shows the solutions applied to individuals and institutional and economic entities. It is worth noting the asymmetry in the application of sanctions, which on the part of Western countries focus on quality solutions including advanced technologies or specialized services, while retaliation focuses on raw material supplies and their price levels. The point is to indicate a certain asymmetry of the solutions used. This asymmetry is observed not only in the spheres of sanctions, but also in their ability to impact the economies of the countries applying the restrictions and the country against which these restrictions are applied. The intended research objectives are: to show what sanctions and how they were applied, how their scope was increased, what was the response of the sanctioned market, and who joined the application of sanctions.

Keywords: sanctions; retaliations; escalation of Western sanctions; areas of applied sanctions; economic sensitivity to sanctions

WPROWADZENIE

Artykuł omawia politykę stosowania sankcji przez państwa zachodnie wobec Rosji po jej ataku na Ukrainę. Zostały w nim przedstawione poszczególne kraje, które stosują sankcje, rozszerzanie sankcji, terminy, w których sankcje te są stosowane, oraz mechanizm ich przedłużania. Celem artykułu jest ujęcie problemu sankcji w podejściu teoretycznym, jak i praktycznego ich zastosowania ze wskazaniem skuteczności, stosowaniem mechanizmów przyjętych jako zachęta dla przejścia do fazy negocjacji. Praktyka stosowania sankcji wobec Rosji pokazuje

Prof. z. dr hab. KATARZYNA ŻUKROWSKA – Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Instytut Studiów Międzynarodowych, Katedra Bezpieczeństwa; adres do korespondencji: al. Niepodległości 162, 02-554 Warszawa; e-mail: kzukro@sgh.waw.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6751-5760>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

również różnice między państwami Zachodu w tej kwestii. Stosowanie sankcji spotyka się w coraz większym stopniu z retorsją Rosji, czyli restrykcjami wobec państw, które je zainicjowały. Osobnym wątkiem jest polityka państw wspierających Rosję przez dostarczanie jej sprzętu wojskowego i zaawansowanych technologii oraz działania państw występujących w roli pośredników w dostawach między Zachodem a Rosją, w ten sposób próbujących ograniczyć uciążliwość części zastosowanych sankcji.

Artykuł systematyzuje problematykę sankcji, dokonuje ich przeglądu i ukazuje asymetrię skuteczności stosowanych sankcji. Struktura artykułu jest następująca: część definicyjna, historia stosowania ograniczeń gospodarczych obejmująca współczesne sankcje państw zachodnich wobec Rosji, poszerzanie stosowania sankcji, odpowiedź Rosji, próba oceny opisywanego zjawiska.

1. OGRANICZENIA GOSPODARCZE STOSOWANE W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

Podjęcie do ograniczeń w stosunkach międzynarodowych analizowane jest w dwóch obszarach: pierwszy dotyczy polityki handlowej i protekcji rynku danego kraju, drugi – ograniczeń stosowanych przez partnerów handlowych wobec danego kraju w określonych warunkach. Oba ograniczenia mają wpływ na rozwój gospodarczy, jednak ich źródło jest różne. W pierwszym obszarze protekcja to forma izolacji od otoczenia międzynarodowego, wynikająca ze stosowanej przez dane państwo polityki handlowej. Skrajnym przykładem tego zjawiska jest gospodarka Republiki Kuby czy rynek Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Tutaj izolacja jest w pewnym stopniu traktowana jako forma zabezpieczenia się przed zewnętrznymi wpływami na decyzje danego państwa. Taka postawa wynika z założenia, że im mniejsze związki z zagranicą, tym mniejsza możliwość wywierania nacisku na proces podejmowania w nim decyzji politycznych i gospodarczych. Koncepcja ta oparta jest na teorii realistów (Gilpin i Gilpin, 2001; Waltz, 1979; Carr, 1990; Morgenthau, 1965; Kennan 1984; Niebuhr, 1984) i często izolacjonistów, którzy w stosunkach międzynarodowych kierowali się rozwiązaniami opartymi na stosowaniu siły. Ich koncepcje zakładały duży zakres samowystarczalności i „bezpieczne”, tzn. ograniczone kontakty zewnętrzne.

Drugi obszar to stosowanie embargo, a także różnego rodzaju ograniczeń ilościowych i jakościowych, np. technologicznych, finansowych, surowcowych, wobec państwa lub grupy państw, które zachowują się niezgodnie z powszechnie

akceptowanymi zasadami. Takie ograniczenia stosowano podczas zimnej wojny w ramach CoCom (Coordinating Committee for Multilateral Controls – Komitet Koordynacyjny Wielostronnej Kontroli Eksportu funkcjonujący w latach 1949–1995) (Wulf, 1991) lub Porozumienie z Wassenaar. Celem CoCom była kontrola transferu nowoczesnych technologii i towarów o charakterze wojskowym lub podwójnego zastosowania. Uczestnikami tego projektu były m.in. Stany Zjednoczone, Japonia, Australia oraz państwa Europy Zachodniej. Polityka CoCom podlegała regularnym przeglądom i była stosowana indywidualnie wobec każdego z państw wschodniej Europy. Natomiast tzw. Porozumienie z Wassenaar (Wassenaar Arrangement on Export Controls for Conventional Arms and Dual-Use Goods and Technologies) utworzono 12 lipca 1996 r. Pierwotnie obejmowało 42 państwa i traktowano je jako kontynuację CoCom. Do porozumienia dołączyło wiele państw Europy Środkowej i Wschodniej, w tym również Rosja, która została wykluczona z Porozumienia w ramach przyjętych sankcji. We wcześniej taka polityka charakteryzowała stosunki bilateralne Stanów Zjednoczonych z poszczególnymi partnerami handlowymi, gdzie liberalizacja warunków handlowych kraju była „nagradzana” przez stosowanie klauzuli największego uprzywilejowania (KNU), a próby stosowania restrykcji prowadziły do cofania warunków KNU.

Liczba państw koordynujących swoją politykę handlową znacznie wzrosła po okresie zmian systemowych w 1989 r. W ramach CoCom wspólną politykę handlową ustalało 17 państw, natomiast w obrębie Porozumienia z Wassenaar – 42 państwa. Większa liczba państw członkowskich podnosi skuteczność podejmowanych działań, zwłaszcza gdy wszyscy uczestnicy przestrzegają przyjęte ustalenia oraz gdy istnieją duże różnice rozwojowe między państwami objętymi sankcjami a tymi, które te sankcje stosują. Idea skuteczności stosowania koordynacji polityki handlowej wyrasta z koncepcji liberalnych, które zakładają chęć współpracy między państwami ze względu na kalkulację korzyści z niej wynikających (Voltaire, 2018; Locke, 2011; Smith, 2012, 2015; Kant, 2024; Keohane i Nye, 1977).

W ramach polityki kontroli handlu towarami i technologiami rozróżniamy dziewięć sfer, w których ją się stosuje, oraz pięć kategorii. Te sfery to: specjalne materiały i powiązany z nimi sprzęt; przetwórstwo; elektronika; komputery; telekomunikacja oraz bezpieczeństwo informatyczne; czujniki i lasery; nawigacja i awionika; marynarka wojenna. Jeśli chodzi o kategorie towarów/produktów, w których stosowane są rozwiązania kontrolujące transfery międzynarodowe, to obejmują one: towary, części, podzespoły i inne składniki; fabryki, wyposażenie, proces produkcji (zastosowane rozwiązania organizacyjne i technologiczne) oraz testowanie; materiały; oprogramowanie; technologie.

Przedstawione sfery oraz kategorie są tak szerokie, jeśli chodzi o pojemność pojęć, że w praktyce mogą one obejmować dziedziny, które nie nasuwają się jako pierwsze utrudnienia w ramach polityki restrykcji, np. korzystanie z określonych kart kredytowych lub systemów rozliczeń bankowych w ramach istniejących kont bankowych.

W okresie zimnej wojny restrykcje handlowe były stosowane przez państwa zachodnie wobec państw wschodnich. Pierwsze były demokracjami rynkowymi, drugie miały systemy jednopartyjne, a ich gospodarki określano jako planowe i dystrybucyjne, z cenami ustalonymi centralnie. Charakteryzując ten okres stosowania restrykcji można stwierdzić, że kraje objęte ograniczeniami handlowymi nie odpowiadały na nie wprowadzeniem retorsji. Dodatkowo brak symetrii rozwoju między Wschodem i Zachodem decydował o tym, że ograniczenia transferu zaawansowanych technologii z Zachodu pogłębiały różnice rozwojowe między nimi a krajami Europy Środkowo-Wschodniej. Niemniej rola tych ograniczeń była bardziej odczuwalna w produkcji uzbrojenia i sprzętu wojskowego czy w rozwoju sektora kosmicznego niż w ogólnym poziomie rozwoju gospodarki, który był sterowany w ramach monopolu handlowego (państwowe przedsiębiorstwa pośredniczyły w handlu zagranicznym; państwo także ustalało kwoty przeznaczanych na import produktów i technologii, co miało znaczenie w warunkach braku wymienialności narodowych walut). Rynek państw Europy Środkowo-Wschodniej określano jako „gospodarkę niedoborów”, co wynikało z przewagi popytu nad podażą i oznaczało sytuację odwrotną do tej, którą obserwuje się na tych rynkach obecnie, a wtedy obserwowano na rynkach Europy Zachodniej (Kornai, 1992). Rynek zarządzany przez mechanizm rynkowy charakteryzuje się nadwyżką podaży nad popytem. Podaż kształtuje się zarówno w konsekwencji produkcji na danym rynku, jak i polityki handlowej. Ważnym czynnikiem jest konkurencja, która mobilizuje wytwórców do obniżania kosztów oraz cen.

Obecne warunki stosowania sankcji zmieniły się w porównaniu z warunkami zimnej wojny. Zwiększyła się liczba państw stosujących restrykcje (z 17 do 42) wobec Rosji, która w odpowiedzi zaczęła stosować retorsje. Pojawiły się także państwa, które postanowiły wykorzystać przyjmowane sankcje dla osobistego zysku, podejmując się roli pośredników handlowych między krajami Zachodu a Rosją, co wywołało rozszerzenie zakresu stosowania sankcji.

Zmieniła się również skuteczność stosowania sankcji, co należy rozpatrywać w kontekście sankcji stosowanych przez państwa zachodnie oraz sankcji wprowadzonych w ramach retorsji przez Rosję. Mimo że Rosja przeszła przez transformację systemu politycznego i gospodarczego, to nie można nazwać

tego systemu ani gospodarką rynkową, ani demokracją. Jeśli chodzi o politykę, to jest ona od ćwierć wieku skupiona w rękach Władimira Putina, byłego szefa sektora bezpieczeństwa Federacji Rosji (do 1999 r.). Na koniec grudnia 1999 r., po rezygnacji prezydenta Borysa Jelcyna, Putin został wyznaczony na stanowisko prezydenta i od tej pory z małymi rozszadami stanowisk sprawuje władzę w Rosji. Jeśli chodzi o gospodarkę, to w ramach transformacji nie udało się sprywatyzować w pełni gospodarki, nie doprowadzono też do liberalizacji jej wymiany handlowej. Takie ograniczone zmiany prowadzą do dużej asymetrii skutków stosowania sankcji przez Zachód i retorsji przez Rosję. Zachód stosuje rozwiązania ograniczające zarówno produkcję, jak i rozwój wielu produktów zaawansowanych technologicznie, a także ogranicza dostawy luksusowych produktów konsumpcyjnych. Dotyczy to zwłaszcza produkcji opartej na zaawansowanych technologiach, w tym sprzętu wojskowego i uzbrojenia. Ponadto zamrożono dostęp do środków kapitałowych utrzymywanych w ramach rezerw walutowych przez Rosję w bankach zachodnich. Sporządzono listę osób, które nie mogą przyjechać do państw stosujących sankcje. Ograniczono też użycie systemu SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, czyli Stowarzyszenie na rzecz Światowej Międzybankowej Telekomunikacji Finansowej) dla przelewów waluty w relacjach z Rosją. Kod SWIFT, nazywany zamiennie numerem BIC, to format identyfikacji przedsiębiorstw (Business Identification Code) zawierający od 8 do 11 znaków, które określają oddział banku. W ramach rozwiniętego systemu usług ograniczenia objęły też i inne usługi, np. transportowe i programowe. Problem zakresu sankcji, ich rozszerzania i stosowania został szerzej omówiony w dalszej części artykułu.

2. DEFINICJA SANKCJI

Sankcje to oficjalne ograniczenia stosowane w relacjach międzynarodowych przez jedno państwo lub grupę państw wobec innego państwa/grupy państw. Przyczyną ich wprowadzania może być łamanie prawa przez państwo sankcjonowane wobec swoich obywateli lub wobec innego państwa/grupy państw. Sankcje wprowadza się na określony czas i ustala się ich zakres w celu nakłonienia strony sankcjonowanej do podjęcia negocjacji. Brak sygnałów wyrażających zmianę postawy, która wywołała stosowanie sankcji, powoduje ich przedłużenie. W relacjach z Rosją kraje Zachodu stopniowo zwiększają zakres oddziaływania sankcji, dodają nowe i wydłużają listy podmiotów nimi objętych.

Sankcje mogą mieć charakter globalny, np. wprowadzane przez ONZ, regionalny lub wielostronny (dotyczą zarówno państw, jak i organizacji). Rada Bezpieczeństwa ONZ ma mandat stosowania sankcji (Charter of the United Nations..., 1945, art. 41-42), co wymaga zgody wszystkich członków (art. 2.2). Sankcję wprowadza się w celu ochrony bezpieczeństwa narodów w poszczególnych krajach albo jako reakcję na łamanie pokoju i praw międzynarodowych. Na ogół są to okresowe ograniczenia, które dotyczą m.in. wymiany handlowej, stosunków dyplomatycznych, politycznych i kulturowych. ONZ w pierwszym pięćdziesięcioleciu istnienia zastosowało sankcje dwa razy (wobec Rodezji w 1966 r., i RPA w 1977 r.), częściej po ten instrument sięgano od 1980 r.

Rozróżnia się sankcje ekonomiczne, dyplomatyczne, wojskowe i odnoszące się do zanieczyszczania środowiska. Warto zaznaczyć, że sankcje stosowane wobec Rosji są pierwszymi restrykcjami skierowanymi przeciwko stałemu członkowi Rady Bezpieczeństwa ONZ. Skuteczność stosowania sankcji i retorsji zależy od poziomu dywersyfikacji gospodarki obu stron zaangażowanych w takie działania, co obejmuje m.in. takie czynniki, jak znaczenie danej dziedziny dla PKB poszczególnego państwa, jej rola w wymianie handlowej, w zaopatrzeniu rynku czy wpływ na płynność płatniczą i funkcjonowanie całej gospodarki.

Analizując sytuację w poszczególnych gospodarkach, należy brać pod uwagę wielkość rynku (nie ograniczając jej do geograficznych granic państwa, ale uwzględniając politykę handlową, jak również wysokość dochodów), stopień zróżnicowania produkcji i wymiany handlowej (geograficzny, strukturalny, stopień przetworzenia oraz udział usług i własności intelektualnej). W obu przypadkach konieczne jest uwzględnienie zarówno osiągniętej wartości, jak i odnotowanej dynamiki jej wzrostu. Raporty gospodarcze Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Banku Światowego, Światowej Organizacji Handlu, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju czy Unii Europejskiej zwracają uwagę na powolne wychodzenie gospodarki światowej z etapu spowolnienia, które spowodowała pandemia COVID-19 oraz jej następstwa (np. inflacja) czy gospodarcze skutki ataku Rosji na Ukrainę w lutym 2014 oraz lutym 2022 r.

3. ATAK ROSJI NA UKRAINĘ

Atak Rosji na Ukrainę odbył się w dwóch fazach. Pierwsza faza rozpoczęła się 22 lutego 2014 r., druga – osiem lat później, 24 lutego 2022 r. W listopadzie 2013 r. prorosyjski prezydent, Wiktor Janukowycz, przeciwstawił się zbliżeniu Ukrainy do Unii Europejskiej. Decyzja ta wywołała masowe protesty na Ukrainie.

Rosja poparła Janukowycza, podczas gdy Stany Zjednoczone i Unia Europejska wspierały protestujących Ukraińców. Protesty – nazwane Euromajdanem – dotyczyły sfery politycznej i były największe od czasu uzyskania niepodległości w 1999 r. Obejmowały fałszerstwa wyborcze (pomarańczowa rewolucja) i Euromajdan (protest przeciwko odmowie prezydenta Janukowycza zbliżenia się Ukrainy do UE). Pomarańczowa rewolucja trwała od listopada 2004 do stycznia 2005 r. Euromajdan od 21 listopada 2013 r. do 20 lutego 2014 r. W lutym 2014 r. prezydent Janukowycz opuścił Ukrainę. Rosja, wspierając swojego sprzymierzeńca, zaatakowała Ukrainę, co oznaczało zajęcie Krymu, który został zaanektowany przez Rosję. Parlament Ukrainy 22 lutego 2014 r. oficjalnie usunął Janukowycza z urzędu i powołał Oleksandra Turczynowa jako sprawującego funkcje prezydenta do momentu przeprowadzenia wyborów prezydenckich. Turczynow pozostawał na stanowisku do 7 czerwca 2014 r., czyli do ogłoszenia wyników wyborów prezydenckich, które wygrał Petro Poroszenko. W kwietniu prorosyjscy separatyści zaczęli zajmować obszary wschodniej Ukrainy, co zwiększyło wzajemne napięcia. Wojsko ukraińskie spacyfikowało separatystów, na co z kolei zareagowała militarnie Rosja. Oficjalnym powodem ataku wojskowego była „ochrona” rosyjskojęzycznych mieszkańców wschodniej Ukrainy. Rosja zajęła Donbas (kwiecień 2014). Warto wyjaśnić, że donieckie zagłębienie to region bogaty pod względem surowców (węgiel), jest również zaliczany do wysoko uprzemysłowionych części kraju i po regionie kijowskim uznawany jest za najbardziej zaludniony.

Drugi atak Rosji na Ukrainę miał inny charakter niż poprzedni, był skierowany na całe terytorium kraju. Rosjanie niszczą infrastrukturę transportową, energetyczną, wodną. Największa koncentracja działań ma jednak miejsce we wschodnich częściach Ukrainy. W tym regionie Rosja zdobywa coraz szersze tereny, choć postęp tych działań ma bardzo ograniczony charakter. Tygodnik Angora regularnie przedstawia sytuację na froncie w wersji internetowej oraz drukowanej. (www.angora.com.pl). W sierpniu 2024 r. miała miejsce ofensywa Ukrainy. W dniu 6 sierpnia 2024 r. ukraińskie wojska, przekraczając granicę ukraińsko-rosyjską, wkroczyły do regionu Kurska. Ukraina w wyniku podjętych działań kontroluje 74 miejscowości w regionie Kurska (Gumenyuk, 2024). Podkreśla się, że działania te były możliwe dzięki dostawom sprzętu i uzbrojenia przez państw zachodnie, które uznały, że nie widzą przeciwwskazań w tym konkretnym przypadku dla użycia dostarczonej przez nie broni poza granicami Ukrainy, traktując podjęte działania jako działania obronne.

4. SANKCJE PAŃSTW ZACHODNICH WOBEC ROSJI PO ATAKU ROSJI NA UKRAINĘ

Po aneksji Krymu i ataku na Donieck przeprowadzonych przez Rosję w 2014 r. kraje zachodnie zastosowały sankcje, jednak nie ocenia się ich jako „ostre”. Ograniczały się one do deklaracji politycznych i dyplomatycznych, w których podkreślano wsparcie dla suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, co wynika z akceptacji niepodległości Ukrainy przez Rosję w 1994 r. Powoływano się również na to, że Rosja jest zobowiązana do działania zgodnie z budapesztańskim Memorandum nt. gwarancji bezpieczeństwa z 1994 r. W Memorandum uczestniczyły Rosja, Ukraina, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania. Politycy zachodni również powoływali się na decyzje dotyczące warunków przekazania głowic nuklearnych rozmieszczonych na terytorium Ukrainy po rozpadzie byłego ZSRR, które były częścią arsenału obronnego byłego supermocarstwa. Ukraina dysponowała 130 raketami balistycznymi typu UR-100N (ICBM), każda z 6 głowicami; 46 raketami RT-23 Molodets (ICBMs) z 10 głowicami i 33 ciężkimi bombowcami. (ICBM – Intercontinental Ballistic Missiles – Międzykontynentalne Pociski Balistyczne). W ramach przyjętych uzgodnień Ukraina przekazała Rosji 1700 nuklearnych głowic w zamian za gwarancje dotyczące suwerenności politycznej i integralności terytorialnej w granicach z 1994 r. (Budjeryn, 2018).

Inaczej reakcja Zachodu wyglądała w 2022 r. W tym przypadku zastosowano sankcje gospodarcze, które podlegały poszerzeniu adekwatnie do kolejnych działań wojskowych podejmowanych przez Rosję. W sumie od lutego 2022 r. do sierpnia 2024 r. przyjęto czternaście pakietów sankcji wobec Rosji. Dotyczą one ograniczeń stosowanych wobec osób fizycznych (ludzi wspierających Putina i jego politykę), firm, banków, szeroko pojętego biznesu, transferów finansowych i bankowych, a także eksportu i importu. Sukcesywnie stopniowo wydłużano też listę sankcji w sferze, którą one obejmowały już wcześniej, utrudniano warunki kontaktów gospodarczych w dziedzinach, w których wcześniej wprowadzono sankcje, dodawano nowe dziedziny obejmowane sankcjami i przedłużano okres obowiązywania sankcji przyjętych wcześniej, gdy czas ich obowiązywania dobiegał końca.

Sankcje zastosowane przez państwa zachodnie objęły już 14 pakietów. Pierwszy z nich były wprowadzone 23 lutego 2022, czternasty – 24 czerwca 2024.

Tabela 1. Sankcje stosowane przez Zachód wobec Rosji

Numer pakietu sankcji, data wprowadzenia i obszar jaki objęły
1. pakiet sankcji wprowadzony 23 lutego 2022 r.
Zastosowano sankcje wobec 351 członków Dumy, a także dodatkowo wobec 27 osób współpracujących blisko z rządem. Wprowadzono ograniczenia w stosunkach gospodarczych UE z regionami ukraińskimi zajętyymi przez Rosję – donieckim i ługańskim. Ograniczono dostęp Rosji do rynków kapitałowych i finansowych.
2. pakiet sankcji wprowadzony 25 lutego 2022 r.
Obejmował dwa rodzaje sankcji: indywidualne i gospodarcze. Gospodarcze dotyczą sektora finansowego, energetycznego, towarów i technologii podwójnego zastosowania, kontroli eksportu i finansów, polityki wizowej, a także poszerzono listę osób objętych restrykcjami. Przyjęto nowe kryteria stosowania sankcji wobec osób i podmiotów.
3. pakiet sankcji wprowadzony 28 lutego 2022 r.
Sporządzono nową listę osób objętych sankcjami (26 osób i jeden podmiot). Ograniczono kontakty (faktycznie zerwano) z ośrodkami mediów zaangażowanych w manipulację i dezinformację. Zakazano transakcji z Bankiem Centralnym Rosji. Wprowadzono zakaz przelotów (korzystania z przestrzeni powietrznej) nad terytorium państw członkowskich UE dla samolotów transportowych Rosji, a także zabroniono lądowania na lotniskach tych państw. Rozpoczęto dyskusję nt. przygotowania nowych indywidualnych i zbiorowych sankcji, w tym zablokowania systemu SWIFT, oraz przeciwdziałania dezinformacji.
4. pakiet sankcji wprowadzony 15 marca 2022 r.
Obejmował pełny zakaz przeprowadzania transakcji i zawierania umów z państwowymi przedsiębiorstwami rosyjskimi z różnych sektorów, zamieszczonymi na liście podmiotów sankcjonowanych. Zakaz importu stali i produktów stalowych w ramach przepisów bezpieczeństwa (wartość szacowanych strat dla gospodarki Rosji – 3,3 mld euro). Zakaz nowych inwestycji w sektorze energetycznym (z ograniczeniem sektora energetyki jądrowej). Zakaz eksportu dóbr luksusowych, takich jak samochody, biżuteria, alkohole, co było skierowane przeciwko elitom wspierającym Putina i jego politykę. Poszerzono listę osób i podmiotów objętych restrykcjami. Zwiększono listę produktów objętych zakazem importu. Odstąpiono od stosowania KNU wobec Rosji i jej podmiotów gospodarczych. Decyzja w tej sprawie została skoordynowana przez państwa G-7. W tych konkretnych warunkach działanie to było w pełni zgodne z przepisami WTO.
5. pakiet sankcji wprowadzony 8 kwietnia 2022 r.
Pakiet zawierał 6 elementów. Zakaz importu rosyjskiego węgla (szacunkowo 8 mld euro strat dla dochodów Rosji). Pełny zakaz przeprowadzania transakcji dla 4 rosyjskich banków, obsługujących system finansowy kraju, a także dostarczania usług w kryptowalutach dla Rosji. Zakaz doradztwa nt. inwestycji aktywów rosyjskich lokowanych na rynkach walutowych państw zachodnich. Ponadto ograniczenia objęły transport, eksportu i import oraz udział przedstawicieli Rosji w przetargach i działaniach finansowanych ze źródeł UE lub budżetów państw członkowskich UE. W transporcie wprowadzono zakaz korzystania z usług frachtowych operatorów pod flagami Rosji i Białorusi, czemu towarzyszy zakaz wpływania statków tych dwóch państw do portów państw nakładających sankcje na Rosję i Białoruś. Zakazy eksportu mają ogólną wartość 10 mld euro i obejmują technologię kwantowych komputerów, zaawansowane półprzewodniki, chemikalia, wrażliwe technologie

<p>i oprzyrządowanie. Osobną dziedziną jest paliwo i dodatki uzdatniające paliwo. Zakazem importu, szacowanym na 5,5 mld euro, objęto cement, produkty gumowe, drewno, alkohole, owoce morza (w tym kawior) i potaż. Ponadto zabroniono udziału Rosji w przetargach publicznych, jak i korzystania z transferów finansowych z budżetu UE oraz budżetów państw członkowskich UE, co obejmuje badania i rozwój (B+R), zawieszenie płatności w programie Horizon 2020, Horizon Europe, Euratom, Erasmus+. Zakazano wywozu waluty europejskiej i państw europejskich pozostających poza unią gospodarczą i walutową. Sankcjami objęto 217 osób i 18 podmiotów.</p>
<p>6. pakiet sankcji wprowadzony 3 czerwca 2022 r.</p> <p>Całkowicie zakazano importu ropy i produktów rafineryjnych wydobywanych z dna morza, co stanowi 90% importu ropy z Rosji przez państwa członkowskie UE. Wprowadzono okres przejściowy do końca 2024 r. Zakaz eksportu produktów chemicznych, które mogą służyć do produkcji o charakterze wojskowym. Komisja Europejska (2022) przyjęła 18 maja 2022 r. plan REPower EU, mający zakończyć zależności od dostaw z Rosji i stanowiący równocześnie kolejny krok w dostosowaniu sektora energetycznego w ramach polityki zmian klimatycznych. W 2021 r. UE importowała ropę i produkty rafinowane o wartości 48 mld euro. Wprowadzono też zakaz ubezpieczenia i finansowania transportu produktów naftowych i rafineryjnych do krajów trzecich. Trzy największe banki Rosji (w tym Sberbank) oraz główny bank białoruski zostały pozbawione możliwości korzystania z systemu SWIFT. Ograniczono dostęp do depozytów finansowych w bankach zachodnich. Zawieszono działanie rosyjskich stacji radiowych i telewizyjnych w krajach zachodnich (Rossiya RTR / RTR Planet, Rossiya 24, TV Centre International). Wprowadzono przepisy w krajach UE w sprawie współpracy z ośrodkami rosyjskimi, zwłaszcza radiem i telewizją; objęły one również zakaz reklam. Wprowadzono zakaz eksportu zaawansowanych technologii, produktów chemicznych (kontrola od 2013 r. w kontekście zaangażowania się Rosji w konflikt w Syrii). Zwiększono liczbę osób i podmiotów objętych sankcjami. Poszerzono listę produktów objętych zakazami wywozu (elektronika, komunikacja, uzbrojenie, udział w badaniach budowy statków, badania inżynierskie). Do grupy państw stosujących sankcje dołączyła Wielka Brytania i Korea Południowa. Listę podmiotów białoruskich objętych sankcjami wydłużono z 1 do 25. Wprowadzono zakaz tranzytu, eksportu, przewozu technologii podwójnego zastosowania, które mogą wpływać na rozwój sektora obronnego i bezpieczeństwa.</p>
<p>7. pakiet sankcji wprowadzony 21-22 lipca 2022 r.</p> <p>Obejmował zakaz zakupu, importu, transferu złota produkcji rosyjskiej. Zakazem zostały objęte produkty ze złota, w tym biżuteria. Poszerzono listę kontroli produktów, które mogą być wykorzystane przez rosyjskie przedsiębiorstwa sektora obronnego. Przedłużono zakaz dostępu jednostek rosyjskich do służ portowych. Ograniczono udział w przetargach publicznych, świadczeniu usług lotniczych i sądowych. Poszerzono listę wymogów dotyczących osób i podmiotów oraz wprowadzono „uszczegółowienie” sprawozdań, co obejmuje również raporty finansowe. Wprowadzono ze względów humanitarnych pewne ograniczenia do przyjętych zakazów, co obejmuje farmaceutyki ratujące zdrowie, a także sytuacje dotyczące dostępu do środków finansowych, które są potrzebne w warunkach ratowania życia.</p>
<p>8. pakiet sankcji wprowadzony 6 października 2022 r.</p> <p>Wartość zakazów importu szacowana jest na 7 mld euro, co ogranicza dochody Rosji, dodatkowo powiększone o restrykcje eksportowe. Dyskutowano o możliwości wprowadzenia „górnego pułapu” na importowane źródła energii, co wymaga uzgodnień przez państwa G-7. Wprowadzono nowe restrykcje i rozszerzono wcześniej przyjęte dla Chersonia, Zaporozża, Doniecka i Ługańska. Ograniczenia eksportu i importu dotyczą przedsiębiorstw zaopatrujących bezpośrednio rosyjski sektor wojskowy oraz przemysł, wspierający produkcję sprzętu wykorzystywanego przez armię. Zakazem objęto też eksport węgla, komponentów elektronicznych, technologii zaawansowanych i podwójnego zastosowania,</p>

<p>sektora lotniczego, specjalnych produktów chemicznych. Zakazano podmiotom krajowym kontaktów z podmiotami państwowymi działającymi na rynku Rosji, które zaangażowane są w IT, finanse i inne usługi biznesowe. Liczbę podmiotów objętych restrykcjami w sumie od początku ich stosowania szacowano na 40 000. Ograniczenia mają na celu zahamować ogólny rozwój oraz produkcję sektora militarnego.</p>
<p>9. pakiet sankcji wprowadzony 16 grudnia 2022 r.</p>
<p>Pełny zakaz importu ropy wydobywanej z dna morza, wprowadzenie górnego pułapu na ceny źródeł energii, zaakceptowane przez państwa G-7 (obowiązujące od 5 grudnia 2022 r.). Sankcjami objęto kolejne 200 osób i podmiotów, co dotyczy podróży i dostępu do aktywów. Obejmuje to osoby pełniące funkcje w siłach zbrojnych (oficerów), firmy przemysłowe, parlamentarzystów Dumy, członków Rady Federacji Rosji. Zakazami objęto dostawy silników, sprzętu potrzebnego do rozwoju przemysłu chemicznego i biologicznego, sprzętu służącego do kamuflażu, komputerów, sprzętu elektronicznego. Decyzje o zakazach podjęto, analizując sprzęt wojskowy używany przez armię Rosji na Ukrainie. Sankcjami objęto 168 podmiotów. Łączna ich liczba wynosi 410. Zakazem objęto eksport dronów-zabawek, wykluczono z dostaw usługi odnoszące się do różnych testów technicznych, analizy usług, rozwiązań dotyczących reklamy. Wprowadzono ograniczenia dla przemysłów energetycznego i wydobywczego.</p>
<p>10. pakiet sankcji wprowadzony 25 lutego 2023 r.</p>
<p>Poszerzenie listy osób (o kolejne 87) i podmiotów gospodarczych (o 34). Sankcjami objęto nowych członków Rady Federacji Rosji, którzy dołączyli po wyborach 20 grudnia 2022 r. Obejmuje to 19 zastępców ministrów i osoby pełniące funkcje dyrektorskie w agencjach federacyjnych, 4 parlamentarzystów Dumy, 5 osób z Frontu Jedna Rosja. Sankcjami objęto też sektor wojskowy i obronny, zaangażowany w produkcję sprzętu i uzbrojenia używanego podczas działań na Ukrainie. Chodzi o produkcję rakiet, pocisków, dronów, samolotów, pojazdów wojskowych, okrętów, systemów kontroli. Dodatkowo sankcjami objęto 4 osoby z Iranu zaangażowane w dostawy dronów. Ogranicza się kontakty z firmami wspierającymi firmy rosyjskie. Lista obejmuje m.in. Alfa Bank, Rosbank, Tinkoff Bank, National Wealth Fund, Russian National Reassurance Corporation. Razem to 1473 osoby oraz 205 podmiotów gospodarczych.</p>
<p>11. pakiet sankcji wprowadzony 26 czerwca 2023 r.</p>
<p>Poszerzenie listy osób (o kolejne 71) i podmiotów (o 33) objętych sankcjami. (Chodzi o osoby zaangażowane w produkcję sprzętu wojskowego, prowadzenie wojny, a także odnoszących się do krytycznych technologii i sektora wojskowego oraz obrony). Obejmuje też sektor propagandy oraz zarządy banku MRB (Manipur Rural Bank) i CMR (Center For International Settlements LLC), które działają nielegalnie na zaanektowanych terenach Doniecka, Ługańska, Chersonia i Zaporozża. Łącznie obejmuje to 1800 osób i podmiotów gospodarczych. Restrykcje objęły również zakaz podróży i (ograniczenie dostępu do funduszy znajdujących się w depozytach państw zachodnich. Sankcje indywidualne dotyczą osób odpowiedzialnych za działania skierowane przeciwko integralności terytorialnej i suwerenności Ukrainy.</p>
<p>12. pakiet sankcji wprowadzony 18 grudnia 2023 r.</p>
<p>Poszerzenie listy osób i podmiotów zaangażowanych w produkcję i zaopatrzenie dla wojska, obrony i sektora IT o kolejne 140. Osoby zaangażowane w wybory na zajmowanych terenach, odpowiedzialne za edukację, propagującą wojnę. Zakaz importu diamentów, materiałów do produkcji stali i aluminium. Ograniczenia eksportu technologii podwójnego zastosowania (wartość 2,3 mld euro w skali roku). Nowe zasady kontroli eksportu rzeczy do produkcji przemysłowej i wojskowej. Obserwacja</p>

i ograniczenie stosunków z 29 przedsiębiorstwami sektora wojskowego (wsparcie ze strony Uzbekistanu i Singapuru). Zakaz dostaw oprogramowania komputerowego, zamrożenie obligacji. Rozwiązania dotyczące rynku energetycznego (wprowadzenie górnego pułapu cen i zakaz importu LPG). Ograniczenie tranzytu, reeksportu i transferu.
13. pakiet sankcji wprowadzony 23 lutego 2024 r.
Poszerzenie listy objętych sankcjami o kolejne 193 osoby i podmioty wspomagające Moskwę w uzyskiwaniu sprzętu wojskowego i broni. Lista ta obejmuje również osoby zaangażowane w porwanie dzieci ukraińskich. W przypadku podmiotów i osób w tym pakiecie uwzględnia się również chińskie i indyjskie firmy zaangażowane w dostawy technologii objętych zakazami.
14. pakiet sankcji przyjęty 24 czerwca 2024 r.
Ograniczenie importu i transferu gazu płynnego. Dalsze ograniczenie eksportu. Kontrola firm pod kątem przestrzegania ograniczeń. Przestrzeganie sankcji przez kraje trzecie i firmy zagraniczne.

Źródło: European Council, 2024.

Decyzje dotyczące sankcji państw Zachodu wobec Rosji były podjęte bardzo szybko po wejściu wojska rosyjskiego na teren Ukrainy. Przyjętych 14 pakietów świadczy o rozszerzaniu podejmowanych ograniczeń. Zestawienie wskazuje szacunkowo, w jakim stopniu poszczególne decyzje wpływają na gospodarkę Rosji (dane szacowano na podstawie wartości wcześniej zawieranych transakcji w danej dziedzinie, która została objęta restrykcjami). Warto dodać, że gospodarka Rosji jest zdominowana przez eksport produktów surowcowych i relatywnie nisko przetworzonych.

Sankcje miały też określony skutek dla państw, które je zastosowały wobec Rosji. Niosły określone straty i koszty (Psaledakis i Lewis, 2022). Niemniej jednak liczba państw stosujących sankcje i dopasowujących się do zaleceń Komisji UE wskazuje z jednej strony na pewną solidarność państw członkowskich, z drugiej zaś wpływa na skuteczność stosowanych sankcji.

Równoległe do decyzji o wprowadzeniu sankcji wobec Rosji państwa zachodnie wspierały Ukrainę w jej działaniach skierowanych przeciwko Rosji i pozwalających stawiać czoła najeźdźcy. Można do nich zaliczyć: wsparcie finansowe, pomoc dla osób opuszczających Ukrainę, zwłaszcza dla dzieci z terenów zajętych i zagrożonych nalotami oraz bombardowaniem. Pomoc dotyczyła także transferu sprzętu obronnego, wojskowego i broni oraz szkolenia żołnierzy. W ramach działań wspierających ludność ukraińską przekazywano pieniądze, ubrania, środki farmakologiczne i produkty spożywcze.

5. RETORSJE ROSJI

Rosja nie pozostała bierna wobec państw Zachodu. Na zastosowane sankcje odpowiedziała retorsjami. Niemniej, jak można się przekonać z podanego zestawienia przyjętych sankcji, koncentrowały się one przede wszystkim na podnoszeniu cen dostarczanych surowców, zwłaszcza źródeł energii oraz na ograniczeniach dostaw. Polityka Rosji przyspiesza tylko decyzję państw zachodnich o pełnym uniezależnieniu się od dostaw surowcowo-energetycznych z rosyjskiego rynku. Ma to duże znaczenie w kontekście tradycji stosowania przez Rosję rozwiązań siłowych w przypadku polityki zagranicznej, co również jest przez nią praktykowane w sferze gospodarki. Opisywana sytuacja wpływa na obie strony, Rosja bowiem także traci z powodu zakazów eksportu na rynki zachodnie. Straty te potęguje relatywnie mała dywersyfikacja produkcji gospodarki Rosji oraz struktura jej wymiany handlowej.

Rosja próbowała w odpowiedzi na sankcje Zachodu odpowiedzieć retaliacjami. Retorsje dotyczyły dostaw surowców importowanych oraz państwa zachodnie, objęły podwyżki ich cen. Podnoszenie cen przez Moskwę wywołało natychmiastową reakcję w postaci wprowadzenia górnego pułapu cen przez państwa zachodnie. Ponadto sankcje Zachodu prowadziły do przeniesienia się wielu podmiotów gospodarczych z rynku Rosji na inne rynki. Ograniczano też obecność kapitału zagranicznego i sieci, takich jak McDonald's, Coca-Cola, Pizza Hut czy karty kredytowej Visa lub Mastercard – Rosja zaczęła wprowadzać na szeroką skalę własne rozwiązania. Jedna nie miały one podobnej skali działania, jeśli chodzi o ich zasięg, skuteczność i powszechność, jak wspomniane rozwiązania globalne, powszechnie stosowane przez inne kraje i ich banki. Nie cieszą się też taką popularnością i wzięciem jak produkty wspomnianych marek.

Rosja wprowadziła również restrykcje dotyczące lotów samolotów transportowych nad swoim terytorium oraz zakaz lądowania na swoich portach lotniczych. Rosyjskie retorsje objęły wszystkie kraje, które uczestniczyły w stosowaniu sankcji w ramach państw zachodnich: Albanie, Belgię, Bułgarię, brytyjskie Wyspy Dziewicze, Chorwację, Cypr, Czechy, Danię, Estonię, Finlandię, Francję, Gibraltar, Grecję, Hiszpanię, Holandię, Kanadę, Jersey, Irlandię, Islandię, Litwę, Luksemburg, Łotwę, Malte, Niemcy, Norwegię, Polskę, Portugalię, Rumunię, Słowację, Słowenię, Szwecję, Węgry, Wielką Brytanię i Włochy.

Sankcje, restrykcje i ograniczenia stosowane w relacjach międzynarodowych są różnie oceniane. Rosja, stosując je, stara się wywierać presję na państwa zachodnie, co jednak skutkuje poszukiwaniem przez kraje Zachodu nowych źródeł zaopatrzenia i uniezależnieniem się od dostaw z rynku rosyjskiego.

6. PAŃSTWA UCZESTNICZĄCE W SANKCJACH

Ogólnie można powiedzieć, że w sankcjach stosowanych wobec Rosji po jej inwazji na Ukrainę w 2022 r. uczestniczy prawie 50 państw. Są to państwa członkowskie UE (27 krajów), a także: Albania, Australia, Gruzja, Islandia, Japonia, Kanada, Korea Południowa, Lichtenstein, Macedonia Północna, Monako, Montenegro, Nowa Zelandia, Norwegia, Singapur, Stany Zjednoczone, Szwajcaria, Tajwan, Ukraina i Wielka Brytania. Warto wyjaśnić, że państwa prowadzące neutralną politykę zagraniczną, takie jak Szwajcaria i Singapur, w tej specyficznej sytuacji dołączyły do grupy państw stosujących sankcje wobec Rosji. Należy też dodać, że dwa państwa z tej listy nigdy wcześniej nie uczestniczyły w sankcjach, są to Tajwan i Korea Południowa. Singapur dołączył do sankcji w roku 2022, wprowadzając sankcje bankowe. W 2023 r. handel z Rosją zaczęła ograniczać Turcja. Dotyczy to bezpośredniego eksportu z Turcji na rynek Rosji oraz tranzytu towarów z listy embargo przez terytorium Turcji (Caglayan i Spicer, 2023).

Trzy państwa zadeklarowały w 2022 r., że nie dołączą do grupy państw stosujących sankcje wobec Rosji. Są to Brazylia, Meksyk i Serbia. Firmy Estée Lauder czy L’Oreal zamykają swoje sklepy, w których dostępne były marki, Michael Kors, OKNY, Bobbi Brown, Clinique. Firmy oferujące luksusowe produkty, takie jak Chanel czy Burberry – zawieszają sprzedaż.

Oprócz państw sankcje wobec Rosji zaczęły też stosować poszczególne firmy. Wymienia się tu takie korporacje, jak Apple, IKEA, ExxonMobil, General Motors, McDonald’s, Coca-Cola, Starbucks, Heineken. Duże sieci handlowe wycofały się z rynku Rosji, inne wstrzymują sprzedaż lub nie kontynuują rozpoczętych inwestycji (Nestle, Mondelez, Procter & Gamble, Unilever) albo opóźniają wejście na rynek (Lidl).

Część państw nakładających sankcje na Rosję stosuje je również wobec państw, które pomagają Rosji pozyskać produkty, technologie czy usługi objęte sankcjami. Do takich państw-pośredników zalicza się Białoruś, a także inne państwa należące do Wspólnoty Niezależnych Państw, która zrzesza państwa powstałe z byłych republik ZSRR.

Skala i zakres stosowanych sankcji ma znaczenie dla warunków działania sankcjonowanego podmiotu stosunków międzynarodowych. Nie jest też neutralna w skutkach dla państw stosujących sankcje, takie działania polityczne pociągają za sobą koszty. Niemniej szerokie wprowadzanie sankcji przez państwa zachodnie zwiększa skuteczność takiej polityki, która powoduje ograniczenie dostaw technologii podwójnego zastosowania czy elementów wykorzystywanych do produkcji podzespołów lub całych produktów (chodzi tu o elektronikę, produkty

trwałego użytku wykorzystujące zaawansowane technologie, itp.). Ta sytuacja jest wykorzystywana przez innych producentów podobnych technologii, którzy nie stosują sankcji i uczestniczą w dostawach na rynek Rosji. Chodzi tu m.in. o kraje Ameryki Łacińskiej (Brazylia, Argentyna), kraje Azji (Indie, Chiny) czy Iran (*In Russia PM Modi Conveyed ...*, 2024). Iran planuje dostarczyć Rosji setki pocisków balistycznych, co niepokoi Stany Zjednoczone (chodzi o pociski Fath-360, system balistycznych pocisków bliskiego zasięgu oraz drony Mohajer-10 o zasięgu 2000 km, pracujące 24 godziny na dobę).

WNIOSKI

Sankcje i związane z nimi retorsje nie są zbyt często stosowanym narzędziem w polityce gospodarczej. Mają one większe znaczenie dla państw „wrażliwych” na takie działania (w tym przypadku sankcje), których gospodarki nie są w stanie szybko znaleźć nowych rynków zbytu czy zaopatrzenia. Tak jest też w relacjach państwa Zachodu–Rosja. Obie strony ponoszą koszty stosowania sankcji i retorsji oraz poszukują rozwiązań alternatywnych. W dostawach na rynek rosyjski państwa zachodnie mogą zostać w pewnym stopniu zastąpione przez pośredników i inne kraje, np. Argentynę, Brazylię, Indie, Chiny. Często rozwiązania alternatywne nie są porównywalne z tymi pierwotnymi i mają wpływ na rozwój danej gospodarki. Na początku stosowania sankcji dynamika wzrostu gospodarczego w Rosji była bardzo niska, wręcz ujemna, obecnie wyraźnie widać poprawę w tym zakresie. Częściowo można to wyjaśniać relatywnie wysoką stopą inflacji (ok. 9%), jednak wzrost PKB na poziomie 5,4% wskazuje na duże, dotychczas niewykorzystane rezerwy tej gospodarki (*Economic and Financial Indicators*, 2024, s. 73). Można stwierdzić, że dla Rosji duże znaczenie zarówno po stronie importu, jak i eksportu mają rynki Europy Zachodniej, a izolacja od tych rynków może tylko na krótki czas być zastąpiona relacjami z innymi pozaeuropejskimi rynkami, dlatego w dłuższej perspektywie takie relacje nie powinny przynieść Rosji wysokiej dynamiki rozwoju. Są to raczej działania o charakterze tymczasowym, mające na celu „przetrwanie” trudnego okresu, nie zaś rozwiązania strategiczne gwarantujące stabilny długookresowy rozwój. Ten wniosek potwierdza również wojna gospodarcza między Stanami Zjednoczonymi a Chinami. Ma ona również swój europejski wymiar, co jednak nie sprzyja rozwiązaniu problemów Rosji w jej poszukiwaniu alternatywnych rynków zaopatrzenia i zbytu. Rosja powinna stawiać na dywersyfikację swojej gospodarki, co wiąże się z odejściem od dotychczasowego modelu produkcji i wymiany handlowej. Tego typu zmiany

wymagają kontaktów z rynkami, które charakteryzują się nie tylko wysokim poziomem rozwoju, ale przede wszystkim wysoką intensywnością konkurencji. Takich warunków nie zapewniają obecni partnerzy handlowi Rosji, chociaż mogą wspomóc jej gospodarkę w transferach „zakazanych” technologii (np. podwójnego zastosowania), choć nie będą one najnowsze, oraz wesprzeć rynek rosyjski transferami kapitału.

BIBLIOGRAFIA

- Budjeryn M. i Sinovets P. (2018), *Denuclearization Again? Lessons From Ukraine's Decision to Disarm*. War on the Rocks, 19.04, <https://warontherocks.com/2018/04/denuclearization-again-lessons-from-ukraines-decision-to-disarm/> [dostęp: 20.10.2024].
- Caglayan C. i Spicer J. (2023), Turkey Halts Transit of Sanctioned Goods to Russia – Exporter, Diplomat, Reuters, 20.03, <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-halts-transit-sanctioned-goods-russia-exporter-diplomat-2023-03-20/> [dostęp: 20.10.2024].
- Carr E.H. (1990), *What is History?*, London: Penguin.
- Charter of the United Nations and Statute of the International Law of Justice (1945), San Francisco. <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> [dostęp: 21.10.2024].
- Economic and Financial Indicators* (2024), The Economist, 13.07, <https://www.economist.com/economic-and-financial-indicators/2024/07/11/economic-data-commodities-and-markets> [dostęp: 20.10.2024].
- European Council (2024), *Timeline – EU Response to Russia's War of Aggression Against Ukraine*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/timeline-eu-response-ukraine-invasion/> [dostęp: 12.08.2024].
- Gilpin R. i Gilpin J.M. (2001), *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton: Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc4j53>.
- Gumenyuk N. (2024), *Ukraine on the Offensive. How Kyiv's Attack on Russia – and Successful Defense of its Northern Flank – Has Changed the War*. Foreign Affairs, 16.08, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-offensive> [dostęp: 17.10.2024].
- In Russia PM Modi Conveyed India's Willingness to Offer All Possible Support for Peace: Govt on Ukraine Conflict* (2024), The Economic Times, 26.07, https://economictimes.indiatimes.com/news/india/in-russia-pm-modi-conveyed-indias-willingness-to-offer-all-possible-support-for-peace-govt-on-ukraine-conflict/articleshow/112021157.cms?from=mdr#goog_rewarded [dostęp: 4.11.2024].
- Kant I. (2024), *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. J. Gałęcki, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kennan G. (1984), *The Fatefull Alliance: France, Russia and the Coming of First World War*, New York: Pantheon Books.
- Keohane R.O. i Nye J.S. (1977), *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little Brown.
- Komisja Europejska (2022), *Plan REPowerEU*, 18.05, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-recovery-plan/repowereu/> [dostęp: 21.10.2024].
- Kornai J. (1992), *Socialist Economy*, Princeton: Princeton University Press.

- Locke J. (2011), *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, tłum. W.M. Kozłowski, Warszawa: Hachette Polska.
- Morgenthau H. J. (1965), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, wyd. 3, New York: Knopf.
- Niebuhr H.R. (1984), *The Irony of American History*, New York: Scribner.
- Psaedakis D. i Lewis S. (2022), *US cracks down on Russia sanctions evasion in fresh action*, Reuters, 13.05, <https://www.reuters.com/world/us-cracks-down-russia-sanctions-evasion-fresh-action-2024-10-30/> [dostęp: 20.10.2024].
- Smith A. (2012), *Bogactwo narodów*, tłum. D. Bakalarz, Warszawa: Studio Emka.
- Smith A. (2015), *Badanie nad naturą i bogactwem narodów*, tłum. A. Prejbisz i B. Jasińska, t. 2, wyd. 2, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Tygodnik Angora, www.angora.com.pl
- Voltaire F.M. (2018), *Filozofia historii*, tłum. M. Skrzypek, Warszawa: Fundacja Augusta Hrabiego Cieszkowskiego.
- Waltz K.N. (1979), *Theory of International Politics*, Reading, MA: Addison-Wesley.
- Wulf H. (1991), *Arms Trade Regulations*, Stockholm: SIPRI.

SANKCJE PAŃSTW ZACHODNICH WOBEC ROSJI

Streszczenie

Artykuł omawia sankcje, jakie państwa Zachodu zastosowały wobec Rosji po jej ataku na Ukrainę. Jest tu mowa o 14 pakietach przyjętych ograniczeń i restrykcji, których celem jest doprowadzenie do przerwania konfliktu, a także o eskalacji podejmowanych ograniczeń. Wskazuje się na dziedziny, w których ograniczenia te są wprowadzane, pokazuje się rozwiązania stosowane wobec osób fizycznych oraz podmiotów instytucjonalnych i gospodarczych. Zwraca uwagę asymetria w stosowaniu sankcji, które ze strony państw Zachodu stawiają na jakościowe rozwiązania obejmujące zaawansowane technologie lub wyspecjalizowane usługi, podczas gdy w ramach retorsji stawia się na dostawy surowcowe i poziom ich cen. Chodzi tu o wskazanie pewnej nierównowagi stosowanych rozwiązań. Ten brak symetrii jest obserwowany nie tylko w sferach stosowania sankcji, ale również możliwości ich oddziaływania na gospodarki państw wprowadzających ograniczenia i państwa, wobec którego te ograniczenia są używane. Artykuł prezentuje, co to są sankcje, jak je wprowadzano, jak zwiększano ich zakres, jaka była odpowiedź rynku sankcjonowanego i kto włączył się do stosowania sankcji.

Słowa kluczowe: sankcje; retorsje; eskalacja sankcji; dziedziny stosowania sankcji; wrażliwość gospodarki na sankcje